

УДК 78.04:37.014:78.071.2

<https://doi.org/10.31652/978-617-UAWCS-2025.54>**Л.П. Василевська-Скупа**

кандидат педагогічних наук, доцент
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського
м. Вінниця, Україна
[e-mail-lpvasylevska@gmail.com](mailto:lpvasylevska@gmail.com)

О.В. Поворознюк

здобувач вищої освіти
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського
м. Вінниця, Україна
povoroznyuk07@gmail.com

Г.С. Німішевський

здобувач вищої освіти
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського
м. Вінниця, Україна
nitishlevska@gmail.com

ВОКАЛЬНЕ МИСТЕЦТВО ЯК ЗАСІБ ВИХОВАННЯ МОРАЛЬНО-ЕСТЕТИСНИХ ЦІННОСТЕЙ ШКОЛЯРІВ

Анотація. Статтю присвячено аналізу теоретико-методичних засад музично-естетично-виховання школярів засобами вокального мистецтва. З'ясовано зміст ключових понять дослідження: «виховання», «музичне виховання», «естетичне виховання», «морально-естетичні цінності». Обґрунтовано роль музичного мистецтва, зокрема вокального й хорового, що сприяє вихованню морально-естетичних цінностей підлітків, зокрема уявлення про добро, справедливість, чесність, повагу до інших, сприйняття краси, гармонії, творчості. В статті підкреслено, що дані цінності формують основи міжособистісної взаємодії, сприяють розвитку моральної самосвідомості, сприяють розвитку емоційної культури, креативності, здатності цінувати вітчизняну, європейську та світову культуру. Визначено важливість народнопісенного репертуару, творів вітчизняних композиторів для формування морально-естетичних цінностей учнів.

Ключові слова: морально-естетичні цінності, музично-естетичне виховання, вокальні й хорові твори, засоби музичної виразності.

Abstract. The article is devoted to the analysis of the theoretical and methodological foundations of musical and aesthetic education of schoolchildren by means of vocal art. The content of the key concepts of the study is clarified: "education", "musical education", "aesthetic education", "moral and aesthetic values". The role of musical art, in particular vocal and choral art, which contributes to the education of moral and aesthetic values of adolescents, in particular the idea of goodness, justice, honesty, respect for others, perception of beauty, harmony, creativity, is substantiated. The article emphasizes that these values form the basis of interpersonal interaction, promote the development of moral consciousness, contribute to the development of emotional culture, creativity, and the ability to appreciate national, European, and world culture. The importance of the folk song repertoire and works of domestic composers for the formation of moral and aesthetic values of students is determined.

Keywords: moral and aesthetic values, musical and aesthetic education, vocal and choral works, means of musical expression.

Модернізація вітчизняної системи освіти в умовах глобалізації та інтеграції України до світового та європейського освітнього простору актуалізує проблему виховання морально-естетичних цінностей школярів засобами мистецтва. Особливу увагу необхідно приділити

музично-естетичному вихованню учнів, яке спрямоване на формування духовного світу дитини, її емоційної сфери, розвитку відчуття прекрасного, музичного смаку, творчості. Відомо, що спів – це наймасовіший і найдемократичніший вид музичного мистецтва, у якому найбільшою мірою потребується і досягається співтворчість. Тому спів виступає основою системи музично-естетичного та національного виховання особистості, її художньо-творчого розвитку та формування ідеалів. Зрозуміло, що інтерес до музики починається зі співу, а любов до пісні найкраще виявляється і виховується під час її виконання.

Сучасний розвиток українського суспільства вимагає ретельного вивчення питань духовного розвитку підростаючого покоління. Духовні цінності, які формуються у особистості шляхом сприйняття художньо-естетичної культури, сприяють розширенню її світогляду, формують морально-естетичні цінності, створюють цілісну картину її внутрішнього світу.

Серед інтелектуальних, моральних та естетичних цінностей, велику роль відіграють останні, які яскраво проявляються у всіх видах художньої творчості – музичної, образотворчої, літературної. Саме музичні твори, зокрема кращі світові та національні зразки вокального та хорового мистецтва мають великий потенціал для морально-естетичного виховання особистості. Відомо, що питання музично-естетичного виховання підростаючого покоління завжди були в полі зору вітчизняних науковців.

Так, у працях В. Дряпки, І. Зязюна, Л. Масол, О. Олексюк, Г. Падалки, О. Рудницької, Л. Хлебнікової, В. Орлова, О. Семашко, Т. Танько, В. Шульгіної, О. Щолокової розроблені концепції реформування мистецької освіти в Україні та розглядається проблема естетичного виховання молоді засобами музичного мистецтва. Проте, тема естетичного виховання засобами вокального та хорового мистецтва залишається актуальною.

Тому **мета** дослідження полягає в обґрунтуванні теоретико-методичних засад виховання морально-естетичних цінностей школярів засобами вокального та хорового мистецтва.

Відомо, що морально-естетичні цінності відображають уявлення про добро, справедливість, чесність, повагу до інших та зосереджені на сприйнятті краси, гармонії, творчості. Дані цінності формують основи міжособистісної взаємодії, сприяють розвитку моральної самосвідомості, розвитку емоційної культури, креативності, здатності до оцінки мистецьких явищ. В естетичному вихованні помітно виділяється велика педагогічна місія мистецтва, що являється закономірним. Водночас пізнання мистецтва у всіх його видах і жанрах настільки багатогранне і своєрідне, що воно виділяється із загальної системи естетичного виховання як особливий його компонент [6, с. 156]. Проникаючи в сутність музики та усвідомлюючи себе під її впливом через взаємозв'язок музичного мислення з емоційною сферою особистості, людина розвиває самосвідомість [3, с. 21].

Проблема взаємозв'язку моральних і естетичних аспектів у виховному процесі привертала увагу багатьох педагогів, науковців. Важливу роль в естетичному вихованні та духовному становленні особистості відводили мистецтву В. О. Сухомлинський та К. Ушинський. Видатні педагоги пов'язували музичне виховання зі світом почуттів, які передаються через спів, що сприяє естетичному вихованню особистості. На думку В. О. Сухомлинського, сфера впливу музики та живопису на людину «започатковується там, де закінчується мова» [11, 386].

Відомо, що естетичні засоби впливу мистецтв, зокрема музики на особистість є найбільш дієвими і творчо розвиваючими, оскільки формують найважливіші людські якості [7, с.7]. Основою будь-якого музичного виховання є гармонійне поєднання художньо-творчої діяльності, естетичної свідомості та емоційно-почуттєвої сфери. Музично-естетичне виховання вважається складною ланкою в структурі загального виховного процесу. З давніх-давен мислителі та художники помітили здатність музики впливати на моральні якості та риси характеру, на душевний стан та принципи поведінки людини [6, с.27]. Музичне мистецтво відображає в людській свідомості цінності минулого і сучасного, володіє даром синтезування узагальненого досвіду людства, чим і впливає на багатство духовного світу особистості [4, с.157].

Феномен «*виховання*» - це складний і багатогранний процес формування особистості, створення оптимальних умов для її фізичного, психічного та соціального розвитку. «*Музичне виховання*» - це процес передачі та засвоєння музичних знань, вмінь і навичок, спрямованих на розвиток та формування музичних нахилів, здібностей, смаку, ідеалів, надихаючих особистість на практичну музично-естетичну діяльність. За допомогою музики молоде покоління виховувалось, виховується і буде виховуватись впродовж багатьох віків. Виховання музичними засобами здійснюється під час уроку музичного мистецтва, на індивідуальних музичних заняттях, в позакласній роботі.

Слід зазначити, що музичне виховання опирається на естетику, бачення краси і багатогранності музичної тканини. Тому «*естетичне виховання*» – це процес формування цілісного сприйняття і правильного розуміння прекрасного у мистецтві та дійсності, здатності до творчого самовиявлення людини. Разом з цим, «*музично-естетичне виховання*» - виховний процес, спрямований на формування і розвиток засобами музичного мистецтва естетичних почуттів, ідеалів, інтересів, потреб, смаків, переживань, понять, суджень, оцінок, образного мислення, творчих здібностей, цілісного сприймання, гуманістичного ставлення до навколишнього життя і мистецтва. Зміст музично-естетичного виховання полягає у формуванні естетичної свідомості особистості, системи її музичних здібностей та навичок музичної творчо-виконавської діяльності, що реалізується шляхом створення умов музично-естетичного середовища, сприяння самостійній творчій діяльності під виховним впливом музичних явищ. Естетична свідомість емоційного походження. Спочатку виникає емоційне сприйняття, відчуття, яке потім усвідомлюється в результаті естетично-творчої діяльності. Водночас учні і самі можуть сприймати виконувані твори більш яскраво зі здатністю передати ці переживання оточуючим. Емоційність повинна чітко відповідати творчому потенціалу особистості, її рівню соціалізації, тоді як емоційна стабільність відіграє вирішальну роль у процесі творчої діяльності, особливо на етапі «дозрівання» ідеї [5, с.56–57]. Музика – це творча взаємодія свідомості людини з її емоціями, тому музичні уподобання та смаки виражають її рівень естетизації та культурного досвіду. Виховання підростаючого молодого покоління повинно відбуватися на основі прекрасного – прослуховування музичних творів, які здатні внести естетичні елементи у життя, розвивати художні здібності до творчого пізнання. Однак, у сучасному глобалізованому суспільстві важко почути якісну музику, що викликає певні перешкоди для формування морально-естетичних цінностей особистості. На жаль, сьогодні молодь слухає зовсім іншу музику, яка не тільки не приносить позитивне в їх життя, але й спустошує, насичує непотрібним, інколи деструктивним. Це створює деякі суперечності між ціннісними орієнтаціями, які слід виховувати у школярів та соціокультурними умовами, в яких вони перебувають зараз. Тому виникає негативне ставлення підростаючого покоління до культури та моралі, класичної музики та творчості, мистецтва загалом. Слід також зауважити, що естетична культура завжди містить у собі два пов'язаних між собою моменти: засвоєння естетичних цінностей, які закріпилися у суспільстві та створення власних, керуючись внутрішніми відчуттями та сприйманням творів мистецтва. Саме на розвиток цих якостей і має бути спрямоване морально-естетичне виховання підростаючого покоління.

Зрозуміло, що музичне мистецтво – різноманітне й емоційно насичене, саме воно відіграє провідну роль в процесі естетичного виховання. Відомо, що вокальні твори здатні зачепити внутрішній світ людини, знайти у ньому найпотаємніші заглибини та вплинути на емоційний стан особистості. Завдяки естетичному впливу пісні відбувається переоцінка ціннісних орієнтацій, формування світоглядних уявлень, окрім цього, в процесі слухання, виконання, тобто активних занять вокалом, виховуються пам'ять, образна уява, творче мислення. Заняття вокалом не лише поглиблює знання, розвиває виконавські вміння, чистоту інтонування, чіткість динамічних відтінків, але й активізує емоційну сферу, сприяє естетичному вихованню учнів. Оскільки зміст пісні відкривається через слово, інтонацію та мелодію, потрібно оволодіти музичною мовою та збагатити естетичний досвід виконавців.

Тому, під час уроку музичного мистецтва, варто звертатися до українського фольклору, до кращих зразків національної культури. Адже українська пісня несе в собі генетичну

пам'ять минулого, музичної свідомості, в якій збереглася краса, духовність і гармонія з природою та довкіллям. У народній пісні сформовані уявлення про людину, оспівана любов до рідної землі, повага до предків, в піснях звучить душа народу. Виховна роль української народної пісні полягає у вдалому поєднанні слова з музичним матеріалом. Вона водночас прилучає до цінностей української культури, виховує моральні та патріотичні почуття, розширює світогляд та формує свідомість.

Особливого значення в естетичному вихованні учнів мають як вокальні так і хорові твори. Видатні українські композитори та педагоги – М. Березовський, М. Леонтович, М. Лисенко, С. Людкевич, К. Стеценко, Я. Степовий та інші наголошували на важливості впровадження у музичне виховання хорової музики, оскільки саме вона найкраще впливає на духовний світ людини, емоційну, творчу сфери.

Знайомлячись з народною пісенною творчістю, з пісенною спадщиною українських композиторів Н.Леонтовича, Я.Степового, К.Стеценко, Л.Ревуцького учні сприймають та емоційно переживають усю гаму людських почуттів, виражених особливостями українського мелосу, його інтонаційно-ладовою основою, усвідомлюють образний зміст вокального чи хорового твору. Відомо, що текст цих пісень несе в собі глибокий моральний зміст. Такі народні пісні, як “Вербова дощечка”, “Щедрик”, “Котику сіренький”, “Дударики”, “Зоре моя вечірняя”, “Думи мої” і велика кількість інших творів вчать дітей співпереживати, співчувати втіленим у них поетичним образам, змушують задуматися про моральні цінності людського життя: добро, любов, чуйність, шляхетність, великодушність. З огляду на те, що моральні цінності засвоюються переживаннями, а не логічним розумінням, як доведено наукою, можна думати, що моральний зміст вокального й хорового пісенного репертуару, підкріплений емоційно-естетичним його переживанням під час виконання може бути засвоєний учнями як значущий для кожного вихованця і увійти в систему їх ціннісних орієнтацій. Музично-естетичне виховання, на думку педагогів-практиків, успішно здійснюється в процесі сольного і вокально-хорового виконавства, що сприяє в результаті сприйняття кращих творів вихованню гуманних почуттів особистості, почуття прекрасного. Зрозуміло, що школярі сприймають засоби мистецтва по-різному. Деякі здатні проникнутись думкою автора, увійти у його внутрішній світ, відчутти настрої та думки, які він намагався передати у своєму творі. Адже музичні різноманітні звуки впливають на емоції та почуття слухачів, а поєднання музики та слова сприятиме ефективному усвідомленому сприйняттю змісту вокальних та вокально-хорових творів.

Виконання вокальних творів учнями є завжди одним із самих улюблених видів музичної діяльності на уроці музичного мистецтва та в позакласній роботі. Відомо, що вокальні засоби виразності надзвичайно різноманітні, вони передають весь емоційний спектр твору. Тому кожна пісня вимагає від виконавця ретельного підбору особливих виражальних засобів, які будуть чітко відповідати змісту виконуваного твору: пошук динамічних відтінків, інтонаційних нюансів, особливостей вимови, міміки та жестів. Занурення в образний зміст пісні, вміння поставити себе на місце героя вокального твору поліпшує його сприйняття та сприятиме зростанню морально-естетичних цінностей учнів. Водночас вони поліпшують власну уяву, мислення, розвивають вокальні та артистичні здібності.

Тому на уроці музичного мистецтва необхідно підбирати пісенний репертуар, який сприятиме вихованню морально-естетичних цінностей школярів, зокрема українські народні пісні, кращі вокальні й хорові твори вітчизняних та світових композиторів.

Отже, музичне мистецтво є важливим засобом у розвитку не лише музичних та творчих здібностей, художнього смаку учнів, а й сприяє вихованню їх морально-естетичних цінностей, зокрема уявлення про добро, справедливість, чесність, повагу до інших, сприйняття краси, гармонії, творчості. Дані цінності формують основи міжособистісної взаємодії, сприяють розвитку моральної самосвідомості, сприяють розвитку емоційної культури, креативності, здатності цінувати вітчизняну, європейську та світову культуру.

Список використаних джерел

1. Белінська Т.В., Кушнір К.В., Білозерська Г.О., Сізова Н.С. (2020) До проблеми впровадження інтегрованого підходу в процес викладання вокально-хорових дисциплін у ЗВО. *Інноваційна педагогіка: Теорія і методика професійної освіти*. Одеса, «Гельветика». Випуск 25. Т. 2. С. 16.
2. Белінська Т.В., Василевська-Скупа Л.П., Костюк Л.О. Використання інтерактивних методів на уроках музичного мистецтва як засобу формування soft skills в учнів початкової школи. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. 2022. Вип. 51, С. 414-418.
3. Грищенко Т. Зміст і організація форми музично-естетичного виховання в гімназіях України: Перша половина 19 ст. *Рідна школа*. 2001. № 11. С. 67–69.
4. Кемеровська О. Мистецтво у розкритті творчого потенціалу дитини. *Обдарована особистість: пошук, розвиток, допомога*. К.: Генезис, 1998. С. 150–154.
5. Михайличенко О. В. Музично-естетичне виховання дітей та молоді в Україні (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.): Монографія. К.: Видавничий центр КДЛУ, 2000. 340 с.
6. Печенюк М. А., Прядко О. М., Ватаманюк Г. П. та ін. Актуальні питання естетичного виховання молоді засобами музики: монографія . Кам'янець-Подільський: Видавець ПП Зволейко Д. Г., 2014. 200 с.
7. Рудницька О. Мистецтво у контексті розвитку духовної культури особистості. *Художня освіта і проблеми виховання молоді*: зб. наук, статей. К.: Міносвіти України, УЗІМН, 1997. С. 3–11.
8. Сапожнік О. Музично-естетичне виховання: зміст і структурні компоненти. *Рідна школа*. 2002. № 12. С. 20–22.
9. Падалка Г.М. Педагогіка мистецтва (теорія і методика викладання мистецьких дисциплін) / Г.М. Падалка. Київ : Освіта України, 2008. 274
10. Сідорова І.С., Коберська Я.М. Значення інтерактивних технологій у музично-естетичному вихованні школярів. Формування професіоналізму фахівця в мистецькій та технологічній освіті: теорія, досвід, проблеми збірник наукових праць / Т.П. Зузяк (голова) та [ін.]. Вінниця: ТОВ «ТВОРИ», 2021. Вип. 1. С. 32-37.
11. Сухомлинський В. О. Павліська середня школа: Естетичне виховання . – Вибр. тв. У 5-ти т. – т. 4. – К.: Радянська школа, 1977. – 482 с
12. Liudmyla Vasylevska-Skupa, Tetiana Belinska, Kateryna Kushnir, Iryna Sidorova, Lidiia Ostapchuk. Science-Modern Formation of mastery of artistic and pedagogical communication of future teachers of music in the process of vocal and choral activities. *Moderní věda. Praha. Česká republika, Nemoros*. 2022. № P.72-82.
13. Vasylevska-Skupa, L., Onofriichyk, L., Teplova, O., Kushnir, K., Shvets, I., Harmonizing armonizing the mind: exploring the psychological impact of vocal therapy on music university students | Harmonizando a mente: Explorando o impacto psicológico da terapia vocal em estudantes universitários de música Convergencias: Revista de Investigacao e Ensino das ArtesThis link is disabled., 2024, 17(34), pp. 123–138.